

**INTERNATIONAL JOURNAL OF VOLGA - URAL AND
TURKESTAN STUDIES (IJVUTS), VOLUME 1, ISSUE 1, P. 1-35.**

**ULUSLARARASI İDİL - URAL VE TÜRKİSTAN
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ (IJVUTS), CİLT 1, SAYI 1, S. 1 – 35.**

JELTOKSAN (ARALIK) OLAYININ KAZAK ŞAİRLERİN ŞİİRLERİNE YANSIMASI

Banu NAGASHBEKOVA*

Özet

Türk halklarının geçmiş hayatında çeşitli olaylara, çatışmalara, savaşımlara maruz kalması tarih sayfalarında yazılıdır. Tarihi, siyaset, sosyal yaşamı bir araya getirerek bir edebi eser haline dönüştüren yazarlarımız her şeyi göz önünde bulundurmaya çalışmıştır. Bazı yazarlar acı gerçeği olduğu gibi yazdıysa, bazıları şiirsel bir dille yani, sanatsal ve mecazi anlamla okura iletebilmişlerdir. Çalışmada ele alınan konular Kazak şiirlerine Jeltoksan olayının yansımasıdır. Her şair olayları kendi bakış açılarıyla değerlendirir, hayata bir başka gözle bakar ve hayatın doğal akışına diğer insanlardan farklı duygu ve düşüncelerle yaklaşır. Onların Jeltoksan olayını şiir diliyle ele almaları ve anlatmaları aslında onların iç dünyasında ne olduğunun göstergesidir. Bu çalışmada Muhtar Şahanov'dan başlayıp Svetkali Nurjan'a kadar şairlerin olayla ilgili şiirleri ele alınmıştır. Jeltoksan olayını adeta ayrıntılarına kadar hissettiren, duygulandıran bu şiirler insanı kayıtsız bırakmaz. Onların döneminde gerçekleşen olayın, bu yazarlarımızı büyük bir kedere, kaygıya boğmuş olduğu bellidir. Bu şiirlerde genellikle gelecek nesillere seslenme, onları gaflet uykusundan uyandırma gibi temalar işlenmiştir. Ele alınan bu çalışmada dört yazarın yaşamı ve yedi şiirine yer verilmiştir. Çözümlemelerde şiirlerin yapısından ziyade muhtevaya, kelime ve kavramların arkasına gizlenmiş anlamları bulmaya çalıştık. Seçilen şiirleri önce özgün şekline, karşısına da Türkçe aktarımına yer verdik. Tüm şiirler aynı konuda işlense bile, farklı yöntem ve üslupta yazılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Jeltoksan olayı, Kazak şairleri, Jeltoksan şiirleri.

THE REFLECTION OF JELTOKSAN (DECEMBER) INCIDENT ON KAZAKH POETS POETRY

Abstract

Exposure to various incidents, conflicts and wars in the past lives of the Turkish peoples has been written on the history pages. Our authors, who bring history, politics and social life together into a literary work, have tried to take everything into consideration. If some writers wrote the bitter truth as they were, some of them were able to convey them poetically, that is, artistic and metaphorically. The topics covered in this study are reflection of Jeltoksan on Kazakh poems. Every poet evaluates events from his own point of view, looks at life from a different point of view, and approaches the nature of life with different emotions and thoughts from other people. Their elaboration of the Jeltoksan phenomenon with poetry is a sign of what actually happened in their inner world. In this study, poets of the poets starting from Mukhtar Shahanov to Svetkali Nurjan were discussed. These poems, which make the Jeltoksan event feel almost as much as the details, do not leave people indifferent. The incident that took place during these years, it is clear that our writers have strangled a great sadness and anxiety. In these poems, themes such as calling out to future generations and waking them off from sleep are mentioned. In this study, four authors' life and seven poems were included. In analysis, rather than the structure of the poems, we tried to find the meanings hidden behind the words and concepts. We have selected the selected poems in their

*Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı doktora öğrencisi, E-posta: nakhyshbekova@gmail.com.

original form and the Turkish translation. All poems have been written in different methods and methods, even if they are the same. We tried to explain the reader one by one.

Key Words: December event, Kazakh poets, December poems.

Giriş

Kazak edebiyatında Jeltoksan olayı hakkında bağımsızlık aldıktan sonra söz edilmeye başlanmıştır. Nedeni de Sovyet zamanında meydana gelen Kazak gençlerini “Milliyetçi” diye suçlamalarıdır. Onların aklanması ve toplum tarafından temize çıkmaları için bir zaman geçmesi lazımdı.

“Jeltoksan olayı” Sovyet döneminde Kazakistan’ın başkenti Almatı şehrinde 16-18 Aralık 1986 tarihinde gerçekleşen büyük kanlı olaydır. Gençler ile işçilerin başkaldırısı Türk dünyası bağımsızlığı yolundaki direnişli ve en önemli ayaklanma olmuştur. Bütün dünyayı endişelendiren ve suçsuz olsa bile kendi haklarını savunmak için canlarını feda edenlerin eylemidir.

Kazaklar halkı ve geleceği için böyle bir olaya imza atmışlardır. Fakat Jeltoksancılar bu olayı, kendi kafalarına göre yapmadılar, bu zamana kadar gelen haksızlıklara ve en önemli sebebi, D. Konayev’in görevinden alınarak yerine Rus Kolbin’in gelmesiyle başlamıştır. Kazakistan’ı, Kazakları bilmeyen birisinin yönetmesine dayanamayan gençler grubu meydana silahsız ve barışçıl bir şekilde çıkmışlardı. Ancak çeşitli ajanları, silahlı gücü gönderen mevcut yöneticiler meydana kanlı olaya çevirdiler.

Bu olaya karşı çıkan, aydınlar da olmuştur. Onun içinde gerçeği savunan, şair, yazarlar kendi eserlerinde bu konuyu işlemişlerdir. O dönemdeki olayı dünyaya hissettirebilmişlerdir.

Muhtar Şahanov’un Şiirlerinde Jeltoksan

Muhtar Şahanov 2 Temmuz 1942’de Güney Kazakistan İli, Otrar İlçesi, Şilik köyünde doğdu. Yedi yıllık okulu bitirdikten sonra, “Güney Kazakistan” gazetesinde editör, edebi işçi olarak, “Leninşil Jas” gazetesinde Güney İl gazetecisi, Kazakistan Yazarlar Birliğinin genel sekreteri, Devlet “Jalın” dergisinin baş editörü, vb. işlerde çalışmıştır. Sovyetler Birliği milletvekili, Sovyetler Birliği Yüksek şurasının üyesi, Kazakistan Cumhuriyeti milletvekili olmuştur. 1993-2003 yıllarında Kazakistan Cumhuriyetinin Kırgız Cumhuriyetindeki Acil ve Mütevelli Elçisi olarak çalışmıştır. 2003-2004 yıllarında ise “Jalın” dergisinin baş editörü ve dünya filozoflarının bir araya getiren “XXI yüzyıl ve Ruhi” adlı Uluslararası elit kulübesinin Başkanı olmuştur. 2004’te Kazak Devlet Parlamentosu Meclisinin milletvekili olarak çalışmıştır. Birçok şiir kitaplarının ve halk arasında geniş yaygınlaşan birçok şarkıların yazarıdır. Manzumeleri dünyada 20’den fazla dile çevrilmiştir. “Aşk yasası” (Mahabbat

zanı)", "Güvenlik Şehri" (Senim Patşalıǵı), "Sokratesi anma günü" isimli dramları ülkemizde ve diğerk ülkelerde tiyatrolarında sahnelenmiştir.

Türk dünyası edebiyatının özellikle Sovyet dönemini temsil eden şair şiirlerinde ana dili, ana tarihi, ana vatan konularını dile getirmiştir. Şahanov'un şiirlerinde en çok işlenen konular halkın kaderi ve geleceğidir. Şairin şiirlerinde felsefi boyutta yazılan eserleri de epey mevcuttur. Bu eserlerinde varlık problemini ve varoluşun sebeplerini ortaya koymaya çalışmıştır. Ele aldığımız şiirlerinde de halkın gördüğü çileyi, tarihi olayları ele alarak, gelecek nesillere bir öğüt, nasihat şeklinde anlatmıştır.

Jeltoksan olayı ve olaya katılanları suçsuz göstermek için elinden gelen her şeyi yapan Şahanov 6 Haziran 1989'da Büyük

Kongrede "Aral problemini" konuşacağım diye Başkan Kolbin'i kandırıp, üç dakikalık konuşma esnasında "Jeltoksancıları aklamak" ve onları suçsuz saymak gerektiğini dile getirir. Onların ne kadar zorluklar çektiğini, kızlara tecavüz edildiğini, erkeklerin öldüresiye dövüldüğünü, hatta öldürdüğünü, her şeyi kısaca anlatır ve onları vuran, dövenlerin cezasız kalmamasını ister. İşte, bu konuşmasından sonra olay yeniden değerlendirilir. Kazak halkı bağımsız olduktan sonra o kişiler (eylemciler) aklanır. Böyle olayları gözüyle gören, savunan, yaşayan halkın sevdiği kahraman şairden aşağıdaki şiir doğmuştur.

Желтоқсан тағлымы	Aralık İbreti
<p>Желтоқсанда шындық жырын шырқаймын деп шарқ ұрдың, Желтоқсанда егеменді ел болсақ деп талпындың. Кеудеңде әлі сызы жатыр сол кездегі салқынның, Айналайын, жас қайратым, жас өркені халқымның! Арманыңның атын, Жігеріңнің отын Өшіре алмас асау желі уақыттың. Егер кім қанша Уайымсыз болса,</p>	<p>Jeltoksan'ın gerçeğini söylemek için çırpındın, Jeltoksan'da bağımsız bir devlet olma yolunda can attın. Göğsünde hâlâ acısı vardır o günkü soğuşun, Evladım, genç kuvvetlim, genç çocuğu halkımın! Hayalinin adını, Gayretinin ateşini</p>

<p>Нақ сол адам құнын білмес бақыттың. Темір қолдар қуатты еді алқымыңды қаусырған, Намысыңды жықпай өттің нәубет, дүлей маусымнан. Жалғыз қалған шақтарымда жігер алдым бойыма Түрме торын жарып шыққан сенің қайсар даусыңнан. Өсер елдің қай сәтте де бірлік болмақ қалауы, Лаула, лаула, желтоқсанның мұзға жаққан алауы. Өздеріңдей өр намысты жас өркені бар елдің Ешқашанда еңкеюге тиісті емес жалауы! (Şahanov, 2014: 328)</p>	<p>Söndüremez güçlü rüzgarı zamanın. Eğer birisi ne kadar İlgisiz ise, Tam o kişi kıymetini bilmez mutluluğun. Demir eller güçlüydü göğsünü sıkıştıran, Namusun yıkılmadan geçtin kıtlık, şiddetli zamandan, Tek başına kaldığımda, güç aldım kendime Hapis kafesini delip çıkan senin yüksek sesindir. Büyüyecek halkın ne zaman olursa da, birlik olmak isteğidir, Alevlen, alevlen Jeltoksan'ın buza yaktığı alevi. Sizin gibi güçlü namuslu genci var halkın Hiçbir zaman inmeye hakkı yoktur bayrağın!..</p>
---	---

Genel olarak şair şiirlerinde 11'li hece ölçüsünü kullanır. 7-8'li ölçülü mısralar da vardır.

Şahanov'un Jeltoksan'la ilgili birkaç şiiri bulunmaktadır. Onun içinde en önemli üç şiiri seçildi. İlk şiirin adı yukarıda belirttiğimiz "Jeltoksan tağılımı" yani "Aralık İbreti"dir. Bu şiirde ahenk görülür. Satırlar birbiriyle bağlantılı olmuştur. "...şark urdın," "...talpındın" gibi.

Şiir Jeoltoksan olayında şehit olan, hayatlarını halkın menfaati için gençlerin ruhunu cesaretlendirme ve gelecekteki nesile nesihat olarak söylenen şiirdir. İbret olsun, ders olsun

anlamında da yazılan bu şiir bestelenmiştir. İnsan gururuna dokunan şiir şairin “vatan şiirleri” listesinde yer alır. Milli duygularımızın alevlenmesini sağlayan şiirde özellikle kahramanların yaptığı işlerinden, namusundan söz eder.

“Jeltoksan’ın gerçeğini söylemek için çırpındın,

“Hayalinin adını, Gayretinin ateşini

Söndüremez güçlü rüzgarı zamanın”.

satırlarında kendi haklarını savunmaya çıkan gençlerin bağımsızlık için mücadelesi, bütün tehlikeleri göze alarak çıkan gençlere ruhsal destek veriyor. Şair onları hatırlatma amacıyla ikinci şahısta yani onlara seslenmektedir. “Çırpındın”, “can attın” gibileri onlara demesidir. Ünlü işaretini kullanmada şiirden duygu, seslenmeleri hissederiz. Şehit olsa bile hâlâ göğüslerinde bir sızıntı, o soğuk günleri hatırlamış gibidir. Yüreklere “kan ağlayan” şehitleri “avutma” amacı da bu satırda görülmektedir. Ne olursa olsun tarih öyle bir olayı, durumu, hatta dünyaya duyulan sesini unutturmaz.

Jeltoksan’da bağımsız bir devlet olma yolunda can attın.

Göğsünde hâlâ acısı vardır o günkü soğuşun,

Evladım, genç kuvvetlim, genç çocuğu halkımın!

Herkes hayal eder, ama bu olaya katılanların amacı, hayali farklıydı. Halk menfaatini, özgürlüğü hayal eden buradaki “hayal” bir anlamda onların gerçekleşeceğine inanan ve gerçekleşen hayalleridir. Amaca ulaşmak için kendini feda etmelisin ve nasıl bir duruma düşersen düş, “hayalinin peşinden koşarsan ve ona güvenirsen mutlaka ama mutlaka bir gün gerçekleşir. Sadece biraz sabır, güç, kuvvet ve destek lazım. Jeltoksan olayına katılanların çoğunun hayali, çoğunun hedefiydi bunlar. Buna ulaşmak için “gayret”, “çaba” gösterdiler.

Yazarın burada “gayret ateşi” olarak alması, katılanların genç olmasındandır. Yani, tüm gücünü toplayıp çıkan onlar “ateşi”. Dokunsan alevlenirmiş gibiydiler. Zaten olay sırasında kızları koruyan gençler, kızlara dokunan askere saldırdılar. “Ateş” simgesi her zaman, etrafını saran, sıcak veren, ışık veren şeydir. Fakat “ateş” dört unsurun biri olduğu için kuvvetli, alevi güçlenirse tüm yeri mahveden unsurdur. Onu ancak suyla söndürebilirsin. Gençlerin gayretli ateşine karşı, silah olarak gerçekten soğuk ayazda su kullanarak, serpererek söndürmeye çalıştı. Gençlerin çoğu bu olaylarda şehit oldu, ancak o ateşi söndüremediler. Söndürse de, bir sonraki mısradaki “Söndüremez güçlü rüzgarı zamanın” diye söylenir. Yani insanlar söndürmeye kalksa da, “zaman” diyen tarih asla silemez ve söndüremez onların ateşini demek istemiştir yazar. Köklü geçmişini, yaşanmış acısını zaman geçse bile unutulmaz ve buna

gözünü kapatarak bakan birisi geçmişine yönelik geleceğini de, mutluluğunu da yaşayamaz. Sonraki iki mısradaki

*“Eğer birisi ne kadar
ilgisiz ise, tam o kişi kıymetini bilmez mutluluğun.”*

Bu olayı merak etmemenin doğru olmadığını, ve “mutluluğun” da tadına bakıp, ne olduğunu fark edemez anlamını vermek ister. “Mutlu olmak” veya “mutluluk” insanı neşelendiren, hayat aşkını arttıran, yaşamaya memnun eden soyut anlamlı sözcüktür. Ama insan her zaman “mutlu” olarak yaşayamaz. Onun tam tersi “mutsuz” yaşama günleri de olur. Birey kendini her zaman ölene kadar “mutsuz” hissedebilir. İlgisiz bireye tarihi, geçmişi, yaşamı ilgilendirmiyorsa, o zaman o “mutlu olmanın” anlamını bilmez. Mutlu olmayı sadece bir “küçük” balon içinden çıkmayan, etrafla ilgilenmeyen, umrunda değilmiş gibi görür. Ama gerçek mutluluğa ulaşmak için “mutsuz” anlardan, süreçlerden geçecektir.

*“Demir eller güçlüydü göğsünü sıkıştıran,
Namusun yıkılmadan geçtin kıtlık, şiddetli zamandan,
Tek başına kaldığımda, güç aldım kendime
Hapis kafesini delip çıkan senin sert sesindir.”*

“Demir Eller” dediği bildiğimiz Sovyet askerinin elleri, onların ajanlarının elleridir. Şair güzel bir karşılaştırma yaparak okuyucuya iletir. Hapsedilseniz bile gururunuz, namusunuz onu kafesi delerek çıktı diyor. Bedeniniz orada kalsa da ruhunuz dışarıdaydı. 70 senedir dar kafeste, sürgünde olan halkın hakkını savunan gerçek gençlerin sesi nerede olursa olsun olaya katılanlara beraberdi. “Kıtlık, şiddetli zaman” geçmişteki tarihi zor durumları, sürgünü akla getirir. En şiddetli “kıtlık ve sürgün olan 1723-29 yıllardaki “Aktaban şuburundu” (Beyaz taban sürgünü) ve 1929-33 olan büyük “kıtlık” olaylarını yazar bu satırlarda göstermek ister. Olaydan sonra hapse giren ama onun kafesteki sesi tüm dünyaya duyulacak kadar yüksek olan, genç şair Kayrat’tı. Kayrat¹ Jeltoksan olayındaki ilk kahramanlardandır ve hapiste olsa da kendi şiirleriyle halka ve hükümete diyeceğini iletmiştir. Son mısradaki “hapis kafesini delip çıkan senin sert sesindir” demesi bu gençten bahsetmiştir. Jeltoksan olayının şehitlerinin biri –

¹ Kayrat Noğaybayulı Riskulbekov 1986 yıl 13 Mart Jambıl ili, Moyunkum ilçesi, “Birlik” köyünde doğdu. Kayrat Şu şehrine yakın yerdeki Novotroits (şu andaki adı Töle bey) selosonda şopan çocuklarının okulunda yatılı okumuştur. 1983 yıl Kirov adındaki orta okuldan mezun olur, köyünde işçi olarak çalışır. Sonra, 1984-1986 yıl askere gider ve vatan önündeki borcundan kurtulur. 1986 yıl №33635 askeri bölümünün şartıyla Almatı mimar inşaat enstitüsüne gelir. Jeltoksan olayına katıldığı için suçsuz olsa da ceza alır ölüm cezasına kesilir. Sonradan bu ceza 20 yıllık kesime değiştirilir. 1988’de Kayrat’ın hücrelerinden onun ölü vücudu bulunsa da, gizli ölümün sırrı açıklanmadı. 1996 yıl Kayrat Riskulbekov’e ülkemizdeki en yüksek ödülü “Halk Kahramanı”nı verir.

Kayrat Rıskulbekov'un anne ve babasına yazdığı "Son mektubu" ile mahkemede söylediği ünlü " Son sözü" ve vasiyet emaneti kimi olsa da derin düşüncelere, heyecana düşürmüştür.

"...Evet, ben sizden hiç gizlemiyorum, ben 18 Aralık (Jeltoksan) 1986'da meydana gittim, halkla beraber. Gittim ama Konayev'in durumu için gitmedim. Sadece, oraya gitmedeki amacım, ilk önce, orada kim ne yapıyor, ne oluyor gibi heyecanla ve olanları kendi gözümle görmek için gitmişim. İkinci, alanda Kazakların çok genç kızlarını dövüyorlarmış, işkenceyle öldürüyorlarmış gibi haberleri duyunca, ellerimi açarak " ne olursa olsun" deyip oturmaya erkeklik namusum elvermedi. Er (kahraman) sırasında olup da, sayısı var kalitesi yok olup, hareketsiz olan namussuz erkek ben değildim, Allah'a çok şükür, benim de kabaran göğsümde "Namus" vardır. Üstelik "kızın yolu ince"(kız naziktir) diyen söz vardır. Benim anlayışına göre, bayanlara erkeklerin el kaldırması şöyle dursun, hayvanların bile, erkeğinin de dişisine boynuz ya da toynakla saldırması kabul edilemez. Fakat biz hayvan değiliz, insan oğlu – insanız, o yüzden, erkekler bayanları elle ya da herhangi bir şeyle dövmeleri doğru değil, ona hiç hakkı yoktur. İşte, kısacası, böyle bir anlayışla kadınlara, bayanlara erkek olarak kendi yardımımı vererek, onları kurtarıp, korumak için gittiğim gerçektir. Orada elimden geldiği kadarıyla tüm yardımımı verdim de. Onun için şu ana kadar hiç pişman değilim, aksine büyük bir gurur duyuyorum.

"Büyüyecek halkın ne zaman olursa da,birlik olmak isteğidir,

Alevlen, alevlen Jeltoksan'ın buza yaktığı alevi.

Sizin gibi güçlü namuslu genci var halkın

Hiçbir zaman inmeye hakkı yoktur bayrağının!.."

Birlik ve beraberlik içinde olmak herhangi bir ulusun, halkın en içten istediği duasıdır. Genellikle, o zamanda bağımsızlık halkın, gençlerin büyük hayali amacıydı. Alevlerini her yerde bırakıp giden gençlerin gene arkasında güvenecek, halkı, olgun nesli vardır diye ispatlıyor şair. Yani alevlenen gençlerin ruhu hiç ölmez diye burada "şehit" olanlardan bahsediyor. Şahanov'un aynı konuda yazılan yine bir diğer şiiri de "Jeltoksan meydanı"dır (Jeltoksan alanı). 11 hece ölçüsüyle yazılmıştır. Uyak şekli bir altılı, bir dördü, bir ikili ve on ikili olmak üzere 24 mısradan oluşur.

<p>Желтоқсан алаңы</p> <p>Сәл аялдап, тағзым етпей бұл алаңнан өтпеңдер...</p> <p>Желтоқсанда ызғырықтан тітіркеніп көк пен бел,</p> <p>Бұл жер, қалқам, асқақ рух жарылысы өткен жер,</p> <p>Қайта оянған ұлт намысы қызыл қанға бөккен жер,</p> <p>Ерте есейген ару қызды шаштан сүйреп, тепкен жер,</p> <p>Жатты мұнда естен танып күзге айналған көктемдер...</p> <p>Алаң шетін қоршап тұрған шыршаларға ала көк,</p> <p>Жас бүлдіршін, сезімді жанар етіп қарап өт.</p> <p>Сол арадан сатқындықта елестейді кара бет,</p> <p>Қара беттің көбі бүгін дара тұлға, дара бет.</p> <p>Жас бүлдіршін, мұз құрсаңған шыршаларға қарап өт,</p> <p>Заманыңның жеңісі мен жеңілісін санап өт.</p> <p>Ұлттың бағы жанар ма екен хас тұлпары, нары жоқ,</p> <p>Ал, біреулер намысы жоқ, жігер, қауқар, қары жоқ,</p> <p>Кемсітпекші "желтоқсанның жалаң аяқтары" деп.</p>	<p>Aralık Meydanı</p> <p>Biraz durup, saygı göstermeden bu meydandan geçmeyin...</p> <p>Jeltoksan'da soğuktan titreyen gökyüzü ile toprak,</p> <p>Bu yer, evlat, yüksek ruh patlamasının yaşandığı yer,</p> <p>Tekrar uyanan milletin namusu kızıl kana boyandığı yer,</p> <p>Erken yetişen güzel kıızı saçından sürükleyip, tekmelediği yer,</p> <p>Yatıyordu burada bayılarak, sonbahara dönen ilkbaharlar...</p> <p>Meydan kenarını kuşatan mavi çam ağaçlara,</p> <p>Genç evlat, yüksek duygularınla bakıp geç.</p> <p>O arada ihanet edenlerin gözüküyor kara yüzü,</p> <p>Kara yüzlünün çoğu bugün bağımsız insan, bağımsız yüzlüdür.</p> <p>Genç evlat, buz saran çam ağaçlara bak da geç</p> <p>Zamanının galibi ile mağlubünü say da geç.</p> <p>Halkın bahtı açılır mı acaba, ne tulparı var ne de devesi,</p> <p>Bazılarının namusu yoktur, heves, arzu, gücü</p>
---	---

<p>Жоқ!!! Кешегі сын сағатта көкірегінде жанып от, Тұрған солар аяз сорған қызыл беттің ары боп, Дәуірінің тауығына шашылмаған тары боп. Тірліктегі әр ісіннің жаңғырығы болады Бұл табиғи жасырын заң өзгеріссіз қалады, Сол заңға сай сені бақыт, не сор іздеп табады. ... Дүниені дүр сілкінткен жас толқынның саналы Даңқын ешкім, ешкім бүркей алмас. Оны да еске салады Желтоқсанның бас алаңы, қайсар рух алаңы. (Şahanov, 2014: 304)</p>	<p>yoktur, Aşağılama “Jeltoksanın çıplak ayakları” diye. Hayır!!! Dünkü o zor saatlerde göğsünde alevlenen ateş, Duruyor ayazda donan kırmızı yüzlerin namusu olarak, Zamanının tavuğuna serpilmeyen darı olup. İşteki her çalışmanın yankısı olur Bu tabii gizli yasa değişmeden kalacak, O yasaya göre seni mutluluk bulur ya da zorluk bulur... Dünyayı titreten gençlerin işini O şohretini kimse ama kimse örtemez. Onu da akla getirir. Jeltoksan’ın özel yeri, güçlü ruh meydanı.</p>
--	--

“Biraz durup, saygı göstermeden bu meydandan geçmeyin...

Jeltoksan’da soğuktan titreyen gökyüzü ile toprak,

Bu yer, evlat, yüksek ruh patlamasının yaşandığı yer,

Tekrar uyanan milletin namusu kızıl kana boyandığı yer,”

Geçmişte yaşanmış olay yerini hatırlatan şair, özel olarak bu meydanda neler yaşandığını, durumunun nasıl olduğunu, tek tek okura söyler. Emir vermiş gibi yazsa da, meydandan geçince saygı göstermeden gitmeyin diye kendi arzusunu da bildiriyor. “Meydan” çok şey ifade eden kelimedir. Arapça kökenli olan bu kelimenin anlamı “Büyük Türkçe sözlüğünde de

“alan, saha” olarak biliniyor. (TDK, 2011: 1671) “Jeltoksan olayı” yaşanan “meydan” ise daha farklı, tüm ruhsal, fiziksel açıdan gerçekleşen, tarih sahnesinde kendi yerini alan önemli yerdir. Tarihte yaşanan başkaldırı, olaylar, ayaklanmalar genelde böyle meydanlarda oluşur. Jeltoksanda soğuktan sadece insanlar üşümemiş olup, gökyüzü de, toprak da üşümüştür. Gökyüzü ve toprak da bu acımasız saldırıdan titriyor. Hava durumu çok soğuk olsa bile, olay çıkartanlara karşı askerler, ajanlar daha soğuktu. Herşeyi alt üst eden bunlar, sert ve soğuk yüzlüydüler. Onlardan toprak da gökyüzü de çekinmişler anlamına getiriyor. “Tekrar uyanan” diyerek, kaç senedir Sovyet altında başını kuma gizleyen devekuşu gibi bekleyen halkın bir araya gelip tekrardan “uyanmasından” bahseder.

“Uyan” kelimesi Sovyet dönemindeki şairlerimizin kullandığı önemli bir kelimedir. 19. yüzyılda yaşayan meşhur Kazak şairi Abay, Kazaklara şöyle seslenir: “Gaflet uykusundan uyanın, adam olun!”. 20. yüzyıl başlarında yaşayan Mirjakıp Dulatov, Ahmet Baytursınov, Mağcan Cumabayev gibi Kazak aydınlarının eserlerinde de bu kavram önemli bir yere sahiptir. 1990’lı yıllarda Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte Kazaklar için yeni uyanış devri başlamış; yeni uyanış, 1986 “Jeltoksan” olayları ile uç vermiştir. Kazak halkı, “asırlık uykudan” uyanarak kendini diri tutacak millî, dinî, tarihî değerlerine ve özellikle de ana diline sahip çıkmanın yollarını aramaya başlamıştır (Kara, İbragim, 2008: 410).

Evet, böylece seslenerek halkı “uyandırmaya çalışan ve uyandıran aydınların sayesinde ve kendi gaflet uykusundan uyanan halkı, yazar kendi şiirinde “tekrar uyandırıyor.

“Erken yetişen güzel kızı saçından sürükleyip, tekmelediği yer,

Yatıyordu burada bayılarak, sonbahara dönen ilkbaharlar...”

Bu iki satırda meydanda olan kızların çektiği acımasızlığı, cefayı, o günlerdeki anıları hatırlatır. Olay sırasında askerler kızlara da insanlık dışı muamele yapmışlardı. Soğuk günde elbiselerini çıkartarak kara gömdüler, köpekle saldırdılar, saçlarını yoldular, insanın akli almayan şeyleri yaptılar. Şiirde bunu anlatıyor.

“Meydan kenarını kuşatan mavi çam ağaçlara,

Genç evlat, yüksek duygularınla bakıp geç.

O arada ihanet edenler de gözükiyor kara yüzlü,

Kara yüzlünün çoğu bugün bağımsız insan, bağımsız yüzlüdür.”

Meydanda yaşanan olaylarda, ihanet edenlerden de bahseder şair. İkiyüzlü, yüzü kara insanların yaptıklarını o meydandan geçerken istemeden görürsün. “İhanet” eden

közkamanlar² da vardı bu meydanda. Bunu meydana gizli yapılan projeye katılanların yaptıklarından görürüz. Yani yazar, ihanet edenleri kendi “Jeltoksan Epopeyası” kitabında da ele alır. Bu olayın alevlenmesi “Metel” (Büyük Fırtına) projesi kapsamında oluşur. “Metel” projesi içinde hileli merkezin diğer milletlere olan kurnaz siyaseti vardı. Başkanların seçimi ile kararına bakarak olayı birçok tarafa, yani “serserilik”, “milliyetçilik” yöne yönlendirebilirlerdi.

Jeltoksan olayı sırasında “Metel” projesine göre “tahrikçi” gruplar çalıştılar. Onlar aslında Kazak milletinden oluştu. Sadece kıyafetlerine bakıp işçi ya da öğrenci diye düşünsünler diye bu “kardeşler” meydana gençlerin sırasına girer, “neden bir şey demiyorsunuz?”, “bunlar ne zamana kadar tepemize çıkacak?”, “İleri!” diye buz parçalarını askere doğru atarlar (Şahanov, 2012: 91).

Böylece kendi halkına ihanet eden gruptan oluşan gençler közkamanlık yaparlar.

Şimdi onlar bağımsızlıktan sonra kendileri de bağımsız olan, hiçbir şey yapmamış gibi davranan ikiyüzlü birisi olarak ortamımızda yaşıyor diye şair net söyler.

*“Halkın bahtı açılır mı acaba, ne tulparı var ne de devesi,
Bazılarının namusu yoktur, heves, arzu, gücü yoktur,
Aşağılama “Jeltoksanın çıplak ayakları” diye.”*

Genelde Kazaklarda “tulpar” ve “nar” yani “deve” kelimeleri halkın sorumluluklarını, yükünü taşıyan yiğit, güçlü erkekler için kullanılmıştır. Şair olaya katılanları buna benzetir ve olaydan sonraki hale, şahit olan kahraman, namuslu yiğitlere sesleniyor. Direnecek kimse kalmadı, tüm kuvvetliler ortadan kalktılar diyor. “Tulpar” simgesi en önde olan, kimsenin arkasında olmayan, gizlenmeyen, yarışmada hep kazanan at olarak sayılır. Kazakta “tulpar, arğımak, saygülik” atları en iyi atlar sırasına girer. Eskiden yiğidin “sırtlan tulparı” ve “sırtlan şahini” ve “sırtlan köpeği”³ olmuştur. Ve genelde yiğidi “tulpara” “nara” benzetmesinin sebebi de budur. Fakat Türk mitolojisinde kanatlı ata “tulpar” denir. Onun da öyle olması yani yiğidi kanatlı ata benzetmesinden olabilir.

Şair burada bazen şüpheyle halkın durumuna bakar. O zamanlarda öne çıkan kahramanlar çok azdı ve namusu olmayanlar, gizleniyorlardı, “Jeltoksan” olayından kaçıyorlardı bazıları da içinden gülüyorlardı. İşte bu sırada “devlet” başta olmak üzere herkes “kötü gözle” bakıyorlardı. Onlara seslenen şair, şiirinde söz eder.

² Közkaman, bilinçli bir şekilde kendi halkına ihanet eden, ontolojik bir yabancılaşma içinde bulunan, öteki diye tabir edilen ve kimlik yitimi ile karşı karşıya kalan kişilere denir. (Azap. S. 105)

³ Sırtlan- hayvanların en güçlü olanı

*“Hayır!!! Dünkü o zor saatlerde göğsünde alevlenen ateş,
Duruyor ayazda donan kırmızı yüzlerinin namusu olup,
Döneminin tavuğuna serpilmeyen darı olup.
İşteki her çalışmanın yankısı vardır.
Bu tabii, gizli yasa değişmesiz kalır,
O yasaya göre seni mutluluk bulur ya da zorluk bulur...”*

“Hayır” diye ünlem işareti bırakarak yazması yazarın çok duygusal bir şekilde kendi içindeki siniri ya da o dönemdeki ve bugünkü “ilgisizlere” seslenir. “Hayır” diye haykırıyor aslında yazar. Dünyaya sesini duyurmak ister. O kadar soğukta namuslarını, önce kalbinde taşıdı, sonra yüzlerinden, o soğuk alan kırmızı yüzlerinde taşıyıp meydana çıktılar. “Tavuk” ve “darı” simgesi - burada “tavuk” zamandır, “darı” ise küçük olan kendileri. Zaman içinde kaybolmadılar. Tarihin bir diliminde kaldı, hatırlandılar, hep hatırlanırlar. Her işte onların ismi, söylenir, unutulmaz. Gösterdiği o cesaretliğin sonucu olarak bağımsızlığa giden yolda onların “yankısı” kalmıştır. “Yankılanan” seslerini yer ve gök duyar, sonuçta yazar, “O yasaya göre seni mutluluk bulur ya da zorluk bulur...” der. Kanaatimizce onlar sonsuz mutluluğa, kendi hayatlarını feda ederek eriştiler, Kazak ve diğer halklara özgürlük almasına katkı sağlayarak, şehit oldular.

*Dünyayı titreten gençlerin işini
O şöhretini kimse ama kimse örtemez,
Onu da akla getirir.
Jeltoksan'ın özel yeri, güçlü ruh meydanı”*

Olayın yaşandığı yer, bir tarih yeri sayılır. Orayı kimse unutmaz ve unutamaz da. Onun için onların gösterdiği cesaretini, ününü, şöhretini kimse gizleyip, kapatamaz, yok edemez. Orası sıradan bir “meydan” değildir. “Güçlü Ruh” meydanı diye yazar manevi açıdan, kahrmanların şehit olduğu, kan ve gurur kokusu kokan topraktan bahsetmiştir.

Şair çok duygulu ve sert sözlerle onların ruhunu rahatlatmak ve katılanlara destek için ve gördükleri zorluğu anlatmaya çalışır. Meydanda olup biten olayı nasıl olursa olsun kimsenin gizleyemeyeceğini ve silemeyeceğini söyler. Meydanı da büyük gösterir.

Ulıkbek Esdavlet'in Şiirlerinde Jeltoksan

Ulıkbek Orazbayulı Esdavlet – 29 Nisan 1954'te Doğu Kazakistan ili, Zaysan ilçesi, Ülken Karatal köyünde doğdu. Esdavlet, 1977 yılında El-Farabi adındaki Kazak Devlet

üniversitesinin Gazetecilik Fakültesinin mezunudur. 1982 yılında Sovyet Yazarlar Birliği ve Kazakistan Yazarlar Birliğinin üyesi olmuştur. 1985'te M. Gorki adındaki Edebiyat Enstitüsünün Yüksek edebi kursunu (Moskova) bitirmiştir. Bundan sonra Kazakistan televizyonunda gençler editörlüğünde “Jazuvşı” matbaasının editörü, “Kazak edebiyatı” gazetesinde eleştiri bölümünün üyesi, 1988-1991 yıllarında Kazakistan Yazarlar Birliğinin sekreteri, 1991-1993 yıllarında ise “Jas Kazak” gazetesinin baş editörü, 1993-1997 yıllarında ise Kazakistan Cumhuriyeti Dış İşler Bakanlığının UNESCO işler ve medeni ilişkiler yönetiminde, 1997-2001 yy. Kazakistan Kültür, Haber ve Toplum anlaşma Bakanlığının Dilleri geliştirme şubesi bölümü işlerinde çalışmıştır. 2001'den itibaren Kazakistan Devlet sosyal-kültür geliştirme bölümünün sektör yöneticisi, 2002-2008 yıllarında “Kazak Edebiyatı” gazetesinin Baş Editörü, 2008'den bu yana “Juldız” dergisinin Baş Editörüdür. 2018 yılında Kazakistan Yazarlar Birliğinin Başkanı olmuştur.

<p>Алматы Желтоқсан</p> <p>«Адамзаттың аяқ-қолы бұғаудан босайтуғын күн қайда?» деп сұраудан мен жалықпан, айыққанша бар әлем итжанды бір «үрей» деген тұмаудан.</p> <p>Көгершіндей көтере ұшқан тұзағын, пенделіктен арқан бойы ұзадың, қанатыңды жаздыра ма бойдағы ауыр күнә, батпан-батпан ыза-мұң.</p> <p>Жер тарылды, кеңімеді аспан да,</p>	<p>Almatı Aralık.</p> <p>“İnsanoğlunun eli ayağı keleпçeden çıkarılıп özgürlüğe kavuşacak gün nerede?” diye sormaktan ben bıkmam, iyileşene kadar tüm dünya köpekcanlı bir “dehşet” diyen gripten.</p> <p>Güvercin gibi tuzağıyla birlikte uçан, insanlıktan urған kadar uzadın, kanadını açacak mı bedendeki ağır günah, kocaman kocaman öfke-keder.</p> <p>Yer daraldı, genişlemedi gökyüzü de,</p>
---	--

<p>тіл бітпеді соқыр, мылқау тастарға, тәңір өзі кірер тесік таппады үмбетінің қаһарынан қашқанда.</p>	<p>dili çıkmadı kör, dilsiz taşlara da, tanrı kendi girecek delik bulamadı ummetinin acımasızlığından kaçtığıнда.</p>
<p>Қанай-қанай қаны біткен жүректің қанаттарын тісі қиып күректің, арманның да аяқ-қолы байланды, көк аспанда тұрмақ енді тіреп кім?</p>	<p>Kanaya kanaya kanı bitmiş yüreğin de Kanatların ağızı kesip küreğin, hayalin de ayak eli bağlandı, gökyüzünde kim duracak direk gibi?</p>
<p>Адам деген алдануға үйренсе, үнсіз-түнсіз шыңғыратын күйге енсе, ажалды да айналдырар ойыншыққа, тағдырынан тажал-тоқпақ тигенше.</p>	<p>İnsan dediğin kandırılmaya alışırса, sessiz sedasız çığlık atan hale dönerсе, eceli de döndürür oyuncаға, kaderinde deccal topuz değene kadar.</p>
<p>Уақытта да жан жүректің бары шын, ол жоқтайды сұлатып сап арысын, шоқуға да арланбайды ол бірақ, биліктінің пісіп қалған тарысын.</p>	<p>Zamanın da canının kalbi var olduğu gerçек, o yokluyor düşürerek arısını, gagalamaktan utanmıyor ama o, iktidarın yetiшmiş olduğu darısını.</p>
<p>Тағдыр таптап, қу теперіш көрген қыз, уақыт сені емдер ме екен ем-домсыз? Ал бірақ та жүректегі қайғыны көру үшін рентген де дәрменсіз! (Esdavlet, 2007: 252)</p>	<p>Kader taslayıp, hile zorluk gören kız, vakit seni iyileştirir mi şifasız? vakit seni iyileştirir mi şifasız? Ama yürekteki kaygıyı Bakmak için röntgen da dermansız!</p>
	<p>1986</p>

--	--

*“İnsanoğlunun ayak eli
Kelepçeden çıkarılıp
Özgürlüğe kavuşacak gün nerede?” diye sormaktan
ben bıkmam,
iyileşene kadar tüm dünya
köpekcanlı bir “dehşet” denen “gripten”*

Mısralarındaki “tüm insanoğlunu” aslında dünya insanlarına demiyor, Sovyetler Birliğinde yaşayan Türk halkından söz eder. “Kelepçe” kelimesi de çok önem katar. Yıllardır, asırlardır kafeste tutuklu kalan kuşlar gibi bu halkın özgür olacağı gün var mı diye sormaktan bıkmamış şair. Bunun cevabı olarak bağımsız olduktan sonra Nursultan Nazarbayev’in bu şiiri eşsiz bir delildir.

<p>Елім менің аңсаған, Тас бұғаудан босаған. Құтты болсын отауың, Берік болсын босағаң.</p>	<p>Halkımın beklediği, Taş tutsaklıktan kurtulan Kutlu olsun otağın, Güçlü olsun yuvan...</p>
---	---

“Dehşet” ve “grip” simgeleri, “veba” gibi iyileşmeyen hastayı akla getirebilir. Ama “grip” o kadar da derine gitmeyen , çok tehlikeli değildir. Fakat şair “dehşetlidir” diyor. “Grip” hastalığı yavaşça başlayan, eğer derinleşirse “veba” kadar kötü hastalığa sebep olan hastalıktır. Bunları simgeleyerek etrafın, halkın hangi durumda olduğundan söz eder.

*“Güvercin gibi tuzağıyla birlikte uçan,
insanlıktan urgan kadar uzadın,
kanadını açacak mı bedendeki
ağır günah, kocaman kocaman öfke-keder.”*

“Güvercin” aslında “barış, mutluluk” simgesini verir. Tuzakta olan bu güvercin nasıl da olsa uçuyor ve tuzağı da kaldırarak uçuğunu söyler. Burada anlatmak istediği insanlardan, acımasız insanlardan uzaklaşmak isteyen kuşu ve keder halinde, öfkeyle kanatlarını açarak

uçmak istediğinden bahseder. Onların “öldüğünü” böyle anlatır. İnsanlardan uzaklaşarak, uçmağa gittiğini söyler. Yani şehit olduğundan, öldüğünden söz etmiştir.

*“Yer darıldı, genişlemedi gökyüzü de,
konuşmadı kör, dilsiz taşlara,
tanrı kendi girecek delik bulamadı
ummetinin acımasızlığından kaçtığında.”*

Olay sırasındaki anı anlatan şiar, dünya dar geliyor insana, gökyüzü de öyledir, insanları “kör, dilsiz” sayar. Onların yaptığı acımasızlıktan Tanrı bile gizlenecek yer bulamadı diye, o kadar insanlık dışı olayların olduğundan söz etmiştir. Son iki satırda Tanrıdan ve onun ümmetinden manevi açıdan değer verir. Dünyada çeşitli insanın var olduğunu, onların dinine bakmadan “kendi” ümmeti sayan Tanrı, yaptığı işkenceden kaçmış gibidir şeklinde, benzetme yapar. Aslında buna benzetme de diyemeyiz. Sadece “İhanet, acımasızlık”, şeytana uyma gibi eylemler Tanrıya hoş gelmez.

*“Kanaya kanaya kanı bitmiş yüreğin de
Kanatların ağzı kesip küreğin,
hayalin de ayak eli bağlandı,
gökyüzünde kim duracak direk gibi?”*

Jeltoksan meydanında olan olaydan bahseden şair, oradaki gençlerin, işçilerin kanaya kanaya artık kanın bitmesini söyler. “Kan” ölümü, yarayı akla getiren simgedir. Kalbin kanaması, canı yanmış, artık çaresiz hale düşen halkın durumudur. “Kürekten” söz etmesi ise, zaten meydanda en çok kullanılan malzeme yani askerin kullandığı şeydi. Gençlerin başından, her türlü organlarına bakmadan dövüp, öldürürcesine vuran “kürek”tir. Onların uçmaya çabalayan kanatlarını kesmeye ancak o “küreğin” gücü yetmesini söyler. Artık hayallerini bile bağlamışlar. Şehit ettiler, hapse attılar, okuldan attılar, sürgüne gönderdiler. Onlar gibi kahramanlar uzun yıllardan sonra çıkacaktı. Artık kim bu halkın direği olabilir, kim halkın namusunu savunur... diye soru sorar hem kendine hem de halka.

*“İnsan dediğin kandırılmaya alışırsa,
sessiz sedasız çılgık atan hale dönerse,
eceli de döndürür oyuncağa,
kaderinde deccal topuz değene kadar.”*

Sovyet dönemindeki bütün milletlerin kandırıldıklarından söz eder ve bu sona erdiğinde sessiz yatan halk çığlık atar ve eceli de göze almadan meydana çıkarlar. Nasıl ölse de halkı, milletin hakkını savunma yolunda öleceklerini bilirler. Onların acımasız cefasına, zorluğuna dayanırlar. İnsan kendi kendinden geçerse, onu kimse durduramaz hale gelir. İlk, kendini, ailesini, halkını kalbindeki bir köşeye yerleştirerek “ecele” karşı yürür. Çünkü birey artık dayanamaz hale gelmiştir. Bireyin böyle duruma düştüğüne ölümü bile göze alarak, canını feda eder. Ayaklanan birey korkusuz olur. Cesaret ve kahramanlık izleklerini görürüz. “Sessiz sedasız çığlık atması” bireyin bunalıma girdikten sonraki ve içindeki herşeyi ortaya çıkarması, onu belki, karanlıktan aydınlığa, belki tam tersine götürebilir. Ama burada, bir umutla öne giden gençlerin gayretini tavsir eder.

*“Zamanın da canının kalbi var olduğu gerçek,
o yokluyor düşürerek arısını,
gagalamaktan utanmıyor ama o,
iktidarın yetişmiş olduğu darısını.”*

Her zaman kalbi halkı, kardeşi için çarpan birisi var olduğu gerçektir. “Zaman” – simgedir. Onu şair tüm gücüyle canlı varlık, birey olarak göstermiştir. “Zamanın” etrafına o zamandaki olan olayları, zorlukları, acıları biriktirmeye çalışmıştır. Örnek olarak şiirde de “zamanın” canı ve kalbi varmış gibi kullanır. Tamam canı var dedik. Öyleyse, onun sevinci, kederi de olur. Ama burada sadece keder işlenmiştir. “Zamanın” canı ağırıyor, o canın kalbi ağırıyor, insanlar gibi. Yazarın “Zamanda da canının kalbi var olduğu gerçek” demesi bu düşünceyi pekiştirir. İkinci satırdaki simge ise – “Arıs”tır. Aslında “Arıs” otağın önemli parçasıdır. “Arıs eğilmez, pat diye kırılır, düşer”. Kazakların söz hazinesindeki “ arısım, hey, arısım”, ya da “arısım düştü”, “yetişemediğim arısım” şeklindeki kullanımları genellikle ailenin sahibi ve arkasında kalan tüm akrabaları tarafından vefat edenlere karşı söylenir. Demek, “arısın düşmesi” kocasının ölümüdür. Yazarın “o yokluyor düşürerek arısını,” demesi işte, buradadır. Arıs’ın vefat etmesine “zamanın” da üzüldüğünden bahseder. Gerçek olan “zaman” değil, “arısın” ardında kalan eşidir, annesidir ağıt okuyan. Lakin burada şu ağıt söyleyenleri “zaman” etrafında topluyor. Sonraki mısralarda ise simge; tavuk ve darıdır. Böylece yüksekteki “zamanı” hemen en aşağıya indiriverir. Sebepleri de çoktur. Yoklayan zamanın anı geldiğinde devlet adamının elinde gideceğini de gizlemiyor. Darı küçücük bir tahıldır. İktidarın darısını gagalayan kimdir? Tabi ki, tavuktur. Tavuk ise “zamandır”. Sonuç olarak bu mısradaki o zamanlardaki olayların, yaşananları nasıl değiştirdiğini veya uzun zamandır bu olayın yaşanışını ters anlatmak isteyenleri dile getirmiştir.

*“Kader taslayıp, hile zorluk gören kız,
vakit seni iyileştirir mi şifasız?
Ama yürekteki kaygıyı
Bakmak için röntgen de dermansız!”*

Meydana çıkan cesur kızlardan bahsederken, onların ne kadar zorluklar çektiğini, dövüldüğünü, tecavüze uğradığını, onun nasıl halde olduğunu anlatmaya çalışır. Zaman onlara şifa olur mu acaba diye soru işareti bırakır. Kalp unutmaz herşeyi, kaygı, kederli zamanları iyileşip iyileşmediğini röntgen de bilemez der. Kızların sadece meydana çıkması, bir kahramanlıktır. Onların sonraki hayatını acı bir satırlarla yazar, içindeki tüm duygu, hissini çıkartır.

Esenğali Ravşanov’ın Şiirlerinde Jeltoksan

Esenğali Ravşanov 5 Ekim 1957 yılında Karakalpak Özerk Sovyet Cumhuriyetinde doğdu. Kızılorda Elayeti, Janakorgan İlçesi, Kelintöbe Köyündeki okulu bitirdikten sonra, 1975-1977 yıllarında Sovyet askeri olarak Kuzey Kafkaz asker bölümünde görevini yapar. Kazakistan Devlet Üniversitesinde Gazetecilik Fakültesinin mezunudur. Şiirleri 1973 yılından itibaren yayımlanıyor. 1983 yıl “Berdevlet ile Jolaman” isimli uzun şiiri Kazak ÖSD yayınları, matbaa ve kitap ticareti işleri hakkındaki devlet komitesinin, Kazakistan Yazarlar Birliği, Kazakistan ÖSD Merkez Komitesi ile “Jalın” yayınlarının en iyi eserlere yayımlanan yarışmasında birinci olur. 1983-1987 yıllarında “Jalın” ve “Aray” dergilerinde şiir bölümünün başkanı ve genel sekreteri, 1988-1995 yıllarında “Bilim jane enbek” (“Zerde”) dergisinin baş editörü görevini yapar. Şu an “Jazuvşı” yayınlarının müdürüdür. Özbek klasiği Hamze Niyazi’nin şiirlerini Özbek dilinden aktarır ve kitap olarak yayımlar. Orta asırlık tarihi bilimsel yadigar “Temir Jarğıları” da ilk kez Kazak dilinde E.Ravşanov aktarmasıyla yayımlanır. Şiirleri Rus, Lit, Bulgar, Çek, Ukrayn, Özbek, Kırgız dillerinde tercüme edilmiştir. Kazakistan Lenin komsomolu ödülünün ve Uluslararası “Alaş” edebi ödülünün sahibidir. Moskova’da gerçekleşen genç şair ve yazarlar festivalinin, bununla birlikte Kazak ÖSD, eser yazan gençlerin “Jiger” festivalinin ilk kazananı olmuştur. Kazak ÖSD, ödülleriyle ve bağımsız Kazakistan’ın on yıllık töreninde medalyon almıştır. Kazakistan Cumhuriyeti Devlet ödülünün sahibi olmuştur (2006). “Kurmet” ödülünün sahibidir. Kazakistan’a emeği geçen matbaa kahramanıdır. Ş.Esenov adındaki Aktav teknik Üniversitesinin sayın profesörüdür. Eserleri: “Bastav”. Şiirler. A., “Jalın”, 1980; “Kelintöbe”. Şiirler. A., “Jalın”, 1984; “Şolpan

julduz tuvğanşa”. Şiirler. A., 1986; “Ġayşa bibi”. Şiirler. A., “Jazuvşı”, 2005; “Kara bavur kaskaldak”. Şiirler. A., “Jalın”, 1995; “Perişteler men Kustar”. A., “Jazuvşı”, 2005; “Bozangā bitken bozjusan” A., “Raritet”, 2006; Kustar bizdin dosımız. A., “Jazuvşı”, 2007.

Қара бауыр қасқалдақ	Göğsü kara su tavuğu
Қара бауыр қасқалдақ, қайда ұштың пыр-пырлап?	Göğsü kara su tavuğu, nereye uçtun pır pır diye?
Сазың қалды сәбидің еңбегіндей былқылдап.	Mekanın (bataklığın) kaldı bebeğin kafası gibi yumuşak.
Қара бауыр қасқалдақ, кері қайт,	Göğsü kara su tavuğu, su tavuğum, geri dön,
Сиреп қалған тоғайға «қамықпа» деп көңіл айт.	Az kalan ormana meraklanma diye yürek sözünü söyle!
Ұя қалса иесіз – айдын үшін сол қайғы,	Yuva kalırsa sahipsiz – göl için o kaygı,
Қаңғып келген шүрегей көлге пана болмайды.	Dolaşıp gelen yabani ördek göle güzellik katmaz.
Өз босағаң – бұл жердің тауы, қыры, белгісі,	Kendi yuvan bu yerin dağı, ovası, tepesi,
Босағасын басқаға тастай ма екен, о, несі.	Yuvasına başkaya bırakır mı, bu nedir?
Қара бауыр қасқалдақ, кері қайт.	Su tavuğum, geri dön!..
	(Ravşanov, 2006: 116)

Esenğali'nin yazdığı bu şiiri tüm halkı etkilemiştir. Neden? Çünkü, Kazakistan'ı barışçıl şekilde yöneten, ünlü siyaset adamı, şöhretli Dinmuhamet Ahmetulı Konayev için yazılan bir şiirdi. Onun görevinden alınarak yerine Kazak halkının huyunu suyunu hiç bilmeyen birisini görevlendirmesi ve ondan sonraki durumları halka iletebilmiştir.

“Göğsü kara su tavuğu, nereye uçtun pır pır diye?”

Mekanın kaldı bebeğin kafası gibi yumuşak.

Göğsü kara su tavuğu, su tavuğum, geri dön,

Az kalan ormana “meraklanma” diye yürek sözünü söyle!”

Yazarın Konayev’i neden “göğsü kara su tavuğu” diye almasını anlatalım. Göğsü kara su tavuğu halkımızın eskiden önem verdiği ve barış ve bereket kuşu olarak bilinir. Küçük göl etrafında azıcık yumurtasına bakarak, diğer su tavuklarına sadık çıkan, saf bir kuştur. Eğer yuvasına birisi dokunup birşey yaparsa oradan hemen uzaklaşır ve bir daha geri dönmez. İşte, Konayev’i böyle güzel huylu bir kuşa benzetmiştir. Geri dönmeyeceğini bile bile onun geri dönmesini yalvarırcasına istiyor şair. Halkın adından sesleniyor. Bu satırda onun “geri dön” demesi açıkça görülür.

*“Yuva kalırsa sahipsiz – göl için o kaygı,
Dolaşıp gelen yabani ördek göle güzellik katmaz..
Kendi yuvan bu yerin dağı, ovası, tepesi,
Yuvasına başkaya bırakır mı, bu nedir?
Su tavuğum, geri dön!..”*

“Yuva” deyip halktan bahseder ve onun sahipsiz yani yöneticisi kalmamasından, başka bir yönetici yani yabani kuşlar o yuvaya sahip çıkmasından şikayetçidir. Kendi yuvasını, toprağını, dağını hangi insan bırakır geri dön diye seslenir. Dolaşıp gelen ördek ise, yukarıdaki olaya sebep olan kişidir. “Yabani ördek” başka bir yerden gelerek, birisinin yuvasını bozan anlamında kullanılmıştır.

Esengali’nin Jeltoksan hakkında yazdığı diğer bir şiiri de “Bizim Gençlik”tir.

Біздің жастық	Bizim Gençlik
Желтоқсан деген бір ай бар	Jeltoksan adlı bir ay vardır.
Шабынтып мінген үлекті	Atlayıp binen üleге (Deveyi)
Шыңылтыр күнде шырай бар,	Fırtınalı günde güzellik var,
Жылытар ма екен жүректі?	Isıtır mı acaba yüreği?
«Төбемнен төнген манар көк,	“Tepemden gelen gökyüzü
Безерме бұлай сен енді.	Öfkelenme artık sen.
Бермесең, тартып алам» деп,	Vermezsen çekip alacağım” diye,
Кеше мен белдесіп көрдім - не болды?	Dün ben çekişmiştim ne oldu?
	İkiye ayrıldı kalbim,

<p>Жарылып түсті жартасым, (Біткен бір істің сыны көп) Ағаның көрдік алқасын, Ақылдан басқа түгі жоқ. Зырласын уақыт, зырласын, Бойымды соған үйретем. Құрбының көрдік құрмасын,(той) Құбылған күндей дүние екен. Желігім басып жаланған, Желтоқсан тұрды шабына. Көп үміт-сенім, сан арман Көміліп қалды қарына. Бораннан кейін, бораннан, Барлығын іштей бағамдай, Көміліп қалған көп арман, Шаршадым аршып ала алмай. Кеп-кеше мықты секілді ек, Көртке ұқсап қапты жүдеп нар. Желтоқсан сайын жетім боп, Бір жылап алар жүрек бар.</p>	<p>Biten bir işin eleştirisi çoktur Ağanın gördük önderini Akıldan başka hiçbir şeyi yoktur. Hızlıca geçsin zaman hızlıca, Kendimi ona alıştırdım, Dostun da gördük kurmasını, Değişen gün gibi bir şeymiş. Hevesimi durdurup kabaran, Jeltoksan bakıyordu hızlıca Çok umut, güven hayal Gömülmüş oldu kar altına. Fırtınadan sonra, fırtına, Hepsini içten düşünüp, Gömülmüş olan hayal çoktur, Yorulduğum çekip alamadım. Dün güçlü gibiydik, Mont gibi olmuş zayıfça deve(nar). Her Jeltoksan ayı öksüz olup, Bir ağlayıp alacak kalp vardır.</p>
--	--

“Jeltoksan diyen bir ay vardır.

Atlayıp binen üleğe⁴.

Fırtınalı günde güzellik var,

Isıtır mı acaba yüreği?”

Bu ayın kıymetini bilinçli meydana çıkanlar ve o zamanda yaşayanlar daha yakından, candan anlarlar. O gün ne kadar soğuk olsa da, namuslu gençlerin kalbindeki sıcaklık meydanı, her yeri ısıtıyordu. “Deve” simgesi Sabit Dosanov’un “Beyaz Deve” hikayesini akla getirir. Kazaklar için önemli olan “deve”, göçebe Kazakların yerleşik yaşama geçmeden önceki en önemli binek hayvanlardan biriydi. Sovyetler tarafından uygulanan kolektifleştirme sonucu yerleşik yaşama geçen Kazaklarda “deve”, kolхозlarda diğer hayvanlarla birlikte etinden ve sütünden yararlanılmasıyla önemini korumuştur (Söylemez, Azap, 2016: 190). O deveye binerek gelen Kazak gençleri, fırtınaya , soğuğa bakmadılar.

“Tepemden gelen gökyüzü

Öfkelenme artık sen.

Vermezsen çekip alacağım” diye,

Dün ben çekişmişim ne oldu?”

Mısralarında “gökyüzü” dediği o zamanlardaki halkın tepesinden gelen Sovyet dönemi yöneticileridir. Dediklerini yaptıran bu hükümetle çekişip olmaz diyor. Eğer çekişip, tartışırsan zor durumda bırakacaklarından da söz eder. Ve “gökyüzü” simgesi Tanrı da olabilir, yani kaderin yazdığına itiraz edemezsin, vermediğini, nasip olmayan şeyi tabi ki çekip alamazsın. “Büyüklerle çekişmek” her zaman aşağıya götürür.

“İkiye ayrıldı kalbim,

Biten bir işin eleştirisi çoktur

Ağanın gördük önderini,

Akıldan başka hiçbir şeyi yoktur.”

“Hızlıca geçsin zaman hızlıca,

Kendimi ona alıştıırım, Dostun da gördük zamanında,

Değişen gün gibi bir şeymiş.”

Meydandaki olayı görünce kalbinin ikiye ayrıldığını ve bu işin sonunda herkes ağzıyla iş yaptığını belirterek tanıtmaktan başka bir işe yaramayan, milletvekilllerinden kasteder. Sadece lafla işi halledenleri bu mısradan eleştirir. “Sözle değil de elle yapmalı” işi. Onlar yani

⁴ Ulek- Devenin dişisi

büyükler öğüt, nasihat verebilir fakat tüm halkın geleceğini savunan, düşünen bir gence tam o sıralarda sadece kendini düşünen “akıllılar” lazım değildi. Onun için gençler kendileri çabalarlar.

Zaman hızla akıp gitse de, ona alıştıırım ve bu arada dostun, arkadaşın yani “dost kara günde belli olur” diyor, kara günde ikinci yüzleri açıldığını gördük diyor. Zaman geçtikçe “yaranın” izi derinleşiyor dermişçesine hepsine alındığını, küstüğünü gizlemez.

“Hevesimi durdurup kabaran,

Jeltoksan bakıyordu hızlıca,

Çok umut, güven hayal,

Gömüldü kaldı kar altında.”

Fırtınadan sonra, fırtına,

Hepsini içten düşünüp,

“Gömülmüş olan hayal çoktur,

Yoruldum çekip alamadım”

Jeltoksan’ın bakması, ona katılan gençlerin baktığı o kadar çok umutla, güvenle meydana çıkanların bir anda kaybolması daha doğrusu onların yok edilmesi ve herşeyin kar altına gömülüp kalması anlamına gelir. Aralık her zaman bize o günkü olayı hatırlattığı için, ayların içindeki soğuk, manevi açıdan en hilesi önde olan aydır. Bir tarafından bağımsızlık günü o güne denk geldiği için de “soğuk” olsa bile bağımsızlık günümüzü hatırlatan sevinç ayıdır. “Çok umut, güven, sayısız hayaller” o günü şehit olan gençlerimizindi. “Kar” altına gömülen de olaya katılan kahramanlarımızı anmak için ve onların yaptığını bu zamana kadar kimsenin yapmadığını hatırlatır. Yazarın anlatısına göre olaydaki cesur yüreklilerin gelecekteki hayal, umutlarını diriltmek, uyandırmak istediğini “Gömülmüş olan hayal çoktur, Yoruldum çekip alamadım” satırlarından görürüz. Halkı düşünen taşınan, hayal eden gençler çoktur, onların bedeni de, manevi ruhu da kara gömülmüştür ve onları çekip almaya yazar kendi adından gücü yetmediğini söyler.

Dün güçlü gibiydik,

Mont gibi olmuş zayıfça nar.

Her Jeltoksan ayı öksüz olup,

Bir ağlayıp alacak kalp vardır.

Eski günlerde güçlüydük, Aralık ayı öksüz çocuk gibidir. Anlatmak istediği , Sovyetler Birliğinde olsak bile Kazak halkını veya diğer Türk halklarını genel sekreter olarak kendi

milletinden olan birisi yönetirdi. O zamana kadar Kazakistan'ı da Dinmuhammed Konayev yönetmişti ve onun yaptıkları iyilikleri, halkını nasıl koruyup, destekte bulunduğunu “dün güçlü gibiydik” satırında söyler ya da eskideki atalarımızın kahramanlıklarını, yaptığı yiğitliği de bu satırda anlatmak ister. Şimdi ise, “mont” gibi diye bir simge kullanmıştır. Konuyu açarsak, “mont” ya da bir “kürk” hayvan derisinden, tüyünden yapılır. Burada ise satırdaki “dişi deveyi” kullandığına göre bir “kürk” diyebiliriz. Yani, “devenin” (Söylemez, Azap, 2016: bkz.190-191) Kazak halkında nasıl yer aldığını, önem taşıdığını biliyoruz. O “deve” artık sadece deriye dönen “kürk” oldu, binek olarak kullanılan hayvan artık, bir şeye, kullanışlı olsa da cansız nesneye dönüştüğünü vurgular. Her Aralık ayında kalpler öksüz çocuk gibi önceki kahramanları anarak ağlıyor diye gerçek duygusundan da söz eder.

Svetkali Nurjan'ın Şiirlerinde Jeltoksan

Svetkali Nurjan 1962'de Mañğıstav Elayeti, Tüpkaragan İlçesinde doğdu. 1986 yılında Kazakistan Devlet üniversitesinin Filoloji Fakültesinin mezunudur. Yüksek eğitim aldıktan sonra, “Piyoner”(Şu an “Ak Jelken”, 1986-87) dergisinde, Karakiya ilçelik kültür bölümünde (1987-1994), il “Öner” kurumunda (1994-95; 1995'de bu kurumun başkanlığı) görevlerini yapmıştır. Nurjan'ın şiirleri il, devlet ve öğrencilerin şiir antolojisinde (“Auditorya”, 1984) yayımlanmıştır. 1993 yılında “Aruana” isimli şiirler antolojisi, sonra üç ciltlik “Tan Kavızın Jarğanda” kitabı (2002) neşredilir. “Darm” (1996), Kazakistan Yazarlar Birliğinin T.Aybergenov adındaki ödülünü ve edebiyattan “Cumhurbaşkanı” bursunu kazanmıştır.

Jeltoksan olayını anlatan birkaç şiiri vardır. Onlardan bir tanesi de “Olay” şiiridir.

Оқиға	Olay
Қыз – қайыңды көшеде шаштан алып, Сабап жатты содыр жел ғып. Нән теректер бастарын сауғалады, Көп қабатты үйлерді баспана ғып...	Kız – kayın ağacını sokakta saçından alıp, Dövüyordu acımasız rüzgar rezil edip. Büyük kavaklar başlarını korudu, Çok katlı evleri barınak edip...
«Сауап болды, кетіп ед көбеңсініп.» -	“ İyi oldu, gitmişti burnu havada.” –

<p>Баға берді осылай емен, шілік.</p> <p>«Бәрібір, деп, біздерге» - шыршалар тұр,</p> <p>Ал қарағаш баратты төмен сіңіп.</p> <p>«Өтер болды –ау дүрлігіп осы ай тағы»...</p> <p>Желіктірді желді енді дос айтағы.-</p> <p>«Қайың түзу болса егер,</p> <p>Қарап тұрмай</p> <p>Тауға неге саусағын шошайтады?!</p> <p>«Дұрыс», десті көп ағаш малдас құрып,</p> <p>Басып жатыр маңайды албасты бұлт.</p> <p>Жел құтырды-ай,</p> <p>Қылмысын бергеннен соң</p> <p>Ағаштардың өздері заңдастырып...</p> <p>Күндер өтті...</p> <p>Жел кеткен мекеніне,</p> <p>Ит біле ме мекенін, кетеді де.</p> <p>Қайың да жоқ...</p> <p>Орнында жапырақтар</p> <p>Самал соқса ұшады көтерілсе...</p> <p>Кеше желден ұмытып дүрлікенін,</p> <p>Болмағандай ештеңе,-</p> <p>Жыр ғып керім –</p>	<p>Böylece mırıldandı meşe ağacı ve çalı.</p> <p>“Farketmez- diye, bize ne” – çam ağaçları duruyor,</p> <p>Ama kara ağaç giriyordu aşağıya.</p> <p>“Gececekti titreyip bu ay yine”...</p> <p>Coşturdu rüzgarı artık dostun söylediği. –</p> <p>“Kayın düz olursa eğer,</p> <p>Bakıp durmadan dağa neden parmağımı kaldırıyor?!”</p> <p>“Doğru”, dediler çok ağaçlar bağdaş kurup,</p> <p>Her tarafı kaplıyor edepsiz bulut.</p> <p>Rüzgar kudurdu,</p> <p>Cezasını verdikten sonra</p> <p>Ağaçların kendileri kanunlaştırıp...</p> <p>Günler geçti...</p> <p>Rüzgar döndü kendi mekanına,</p> <p>Köpek bilir mi mekanını, giderse gitsin.</p> <p>Kayın da yok...</p> <p>Yerinde yapraklar</p> <p>Rüzgar eserse havaya uçuyor yüksele...</p> <p>Dün rüzgardan unutup titrediğini,</p> <p>Olmamış gibi hiç bir şey,-</p> <p>Destan olup güzelce -</p>
---	---

Айтысып түр найқалып нән теректер, Бітіп болмас баяғы тірліктерін...(Nurjan, 2002: 229)	Atışıyorlar sallanarak büyük kavaklar, Bitmemiş eski işlerini... 20.05.1986
---	---

*“Kız, kayın ağaçlı sokakta saçından alıp,
Dövüyordu acımasız rüzgar rezil edip.
Büyük kavaklar başlarını korudu,
Çok katlı evleri barınak edip...”*

Bu şiiri yazar metaforik usülde anlatmıştır. “Kız kayın” dediği yazarı, simgesel olarak Jeltoksan olayına katılan kızlara demiştir. Eskiden Kazaklarda kızlara metaforik simgesel olarak “kayın”, “kız” anlamını kullanmışlardır. “Rüzgar” olan, o “kayın” kendi esintisiyle döven, vuran “rüzgar” metaforu Sovyetler Birliği zamanındaki Jeltoksancılara işkence yapanlar anlamına gelir. Onları mecazi bir gönderme yaparak okura iletmiştir. “Kavaklar” kendi başlarını koruyan, olaya hiç karışmak istemeyen “mankurtları” göz önümüze getirir. Büyüklerin arkasına saklanan çocuklar gibi olan insanlardan ve onların böyle duruma gelmesinden bu mısra da söz eder.

*“İyi oldu, gitmişti burnu havada”;
Böylece mırıldandı meşe ağacı ve çalı.
“Farketmez,bize ne, diye” – çam ağaçları duruyor,
Ama karaağaç giriyordu aşağıya”*

Meşe ağacı ise, bu “kayınların” “rüzgardan” dövülmesine sevinirmiş gibi bakıyordu. Bunları yani meşe ağaçlarını bir şeyden anlayaman yaşlılar ya da diğeri diyebiliriz. Çünkü, “meşe ağacı” simgesi genelde yaşlıları anmaktadır. “Çalı” için de bu tür insanlardan bahsetmiştir. Bunlar gibi “bize ne? farketmez” diye kendilerini düşünenlerden, olaya katılmayanlardan “her tarafı saran “çam ağaçlarından” yani yerinden hiç değişmeyen ağacı simge olarak kullanmıştır. Fakat halkın içindeki “karaağaç” gibi kara halk veya cahil yani sıradan bir kişi simgesini verir. Yüzü karalar, ikiyüzlülerin olduğunu ve zor durumda girecek yer arayıp, gizlenir fareler gibidir.

*“Gececekti titreyip bu ay yine”...
Coşturdu rüzgarı artık dostun söylediği;
“Kayın düz olursa eğer,*

Bakıp durmadan dağa neden parmağını kaldırıyor?!”

Bu yine fırtınalarla beraber, titrer ve arkadaşlarının destek sözlerine inanan “rüzgar” metaforu “kayın” ağacı yani kızlar eğer, dik, düz olsaydı diyor, “dağa” yani “yukarıdakilere” karşı çıkmazlardı. “Parmaklarını kaldırmak” burada onlara sanki, hakaret etmiş gibi, onların yasalarına, kanunlarına karşı gelmiş gibi iz bırakıyor.

“Doğru”, dediler çok ağaçlar bağdaş kurup,

Her tarafı kaplıyor edepsiz bulut.

Rüzgar kudurdu,

Cezasını verdikten sonra

Ağaçların kendileri kanunlaştırıp...

Günler geçti...

Rüzgar döndü kendi mekanına,

Köpek bilir mi mekanını, giderse gitsin.

Kayın da yok...

Yerinde yapraklar

Rüzgar eserse havaya uçuyor yüksele...

Burada şair diğer bütün ağaçların birbirlerini desteklediğini, yani olaya karşı çıkanlardan söz eder. Arada yıllar geçer yazarın anlatmasıyla, artık o “kayını” dövüp, söven “rüzgar”da yok ve bir yerlere gitmiştir. “Kayın” kızlar da artık yok olmuştur. Onun nereye gittiği bellidir. Sadece yapraklarından söz eden anlatıcı “yapraklar” ı her “rüzgar” estiğinde dövülmüş gibi oluyor, eskileri akla getirir.

Dün rüzgardan unutup titrediğini,

Olmamış gibi hiç bir şey,-

Destan olup güzelce -

Atışıyorlar sallanarak büyük kavaklar,

Bitmemiş eski işlerini...

“Rüzgardan korkarak” gizlenip, saklanan “kavak ağaçları” ise, hiç bir şey olmamış gibi etrafına bakıp, kendi aralarında konuşma yapıp duruyorlardı. Bunlar olayla ilgisi olmayan veya çekingen yaşlılardan söz etmiş olabilir. Eskisi gibi bir şey olmadan, kendi hallerinde duran “kavaklar” iyi bir şeyi simgelememiştir.

Жанарлардан тамған ән

Түседі еске – шерлі өткен күн,

Желтоқсанның ызғырығы;

Білегінде жендеттердің

Оратылған қыз бұрымы!..

Тұрғанда ызғар қарып беттен,

Қардан аршып ән шығардым –

Жанарлардан тамып кеткен

Әуендерін тамшылардың.

Атар таңын көздеп еді ел,

Ұқпаса да тағдыр керек.

Қысса да аяз-

кездер еді ол

Мұз бетінде ән гүлдеген.

Желтоқсанның алаңында

Соқтық қамал әппақ Ардан.

Бас көтерді – табанында

Тажалдардың жатқан Арман.

Қуат құйып ер түлекке,

Жалт ойнатып тынды ма Аспан?!

Нұр саулатып көр – түнекке

Біздер едік түндік ашқан.

Gözlerden Damla Damla Olup Akan Şarkı

Akla gelir, hasretli günler,

Jeltoksanın soğuk rüzgarı:

Bileğimde cellatların

Sarılan kız saçları!..

Dururken rüzgar yüzlere vurup,

Kar altından alıp şarkı yazdım-

Gözlerden damlayıveren

Seslerini damlaların.

Gelecek sabahı hedeflemiştii halk,

Anlamasa da sağır kader.

Sıkıştırırsa da ayaz,

zamanlar idi o

Buz üstünde şarkı çiçekleyen.

Jeltoksanın meydanında

İnşaa ettik bembeyaz Namus.

Baş kaldırdı, tabanında;

deccalların yattığı Hayal.

Güç verip kahraman genç kuşağa,

Şimşekleyen durdu mu Gökyüzü?!

Nur verip kabir ; karanlığa

Biz idik *tündik* açan.

Желтоқсанның жігіттері	Jeltoksanın yiğitleri
Жұртты тағы бастай ма алдан? –	Halkı yine başlar mı önden?-
Жанардағы үміттері	Gözlerdeki umutları
Жібіді ме тасқа айналған?..	Eritti mi taşa dönen?..
Азаттықтың алауында	Azatlığın alevinde
Ұшқын шашса барлық үміт –	Kıvılcım uçsa bütün umut –
Жатсын, елім, жанарында	Yatsın, halkım, gözünde
Желтоқсанның жаңғырығып!..	Jeltoksanda yankılanıp!..
Сазымызды жалғап әр күн,	Şarkımızı biriktirip her gün,
Келер ұрпақ қайымдасып:	Gelecek nesil devamını söylesinler:
Жанарлардан Тамған Әннің	Gözlerden Damla Damla olup akan Şarkının
Айтылмаған Қайырмасын!..(Nurjan, 2002: 236)	Söylenmediği nakaratımı!..

“Akla gelir; hasretli günler,

Jeltoksanın soğuk rüzgarı:

Bileğinde cellatların

Sarılan kız saçları!..”

O hasretli günlerin Jeltoksan'ı bir başka soğuktu. İnsanları ve cellatları, kızları kız demeden dövüp, vurup acımaması o günlerin soğuk hatırasındır. Bilekte sarılan “bileklik” gibi kullanan “cellatlar” kızların saçlarını oyuncak ederler. “Cellat” da bir metafor olsa bile, gerçek cellatları onlar. Çünkü acımasız şeyler yapmıştı. Yukarıda dediğimiz gibi, köpeklerle saldırılar, kıyafetleri çıkartmalar, kürekle vurmalar, kara gömmeler gibi akla gelmez hareketleri yapmışlardı gerçekten. Yazar da bunların hepsini söylemese de, şiirde bunları oldukça satırlarında göstermektedir. Genelde “Jeoltoksanla” ilgili şiirlerin hemen hemen hepsinde “kız

saçları” ya da “kızlar” hakkında anlatılmaktadır. Zira, olaya katılanların yarısı kızlardır. Onların “meydana” gelmeleri kahramanlıktır. Aynı yazarın “olay” şiirindeki ilk mısırda

*“Kız – kayın ağacını sokakta saçından alıp,
Dövüyordu acımasız rüzgar rezil edip”*

“Kızı” bir simgesi yani, “kayın” ağacı olarak almıştır. Bazı erkeklere göre, o zamandaki kızların yaptığı hareketleri cesartlıktır. A. Asılbekov’un yazdığı şiirinde “Soldurdu çiçeği, Rengini verdi, gönülde kederli iz kaldı”, satırlarında “çiçeği solduruyor”, yani kızlardan bahsetmiştir. Bu şiirin diğer mısrasında ise

*“Gelecek sabahı hedeflemişti halk,
Anlamasa da sağır kader.
Sıkıştırırsa da ayaz;
Zamanlar idi o
Buz üstünde şarkı çiçekleyen.”*

Geleceğini öyle umutla, bağımsızlık alacağız diye bakmıştı herkes ve devletin yapamadığı şeyi düzeltereğiz diye çaba göstermişti, ama kader onların bu iç sıkıntılarını anlamamıştı. Halbuki, o kadar soğuğa, ayaza bakmadan meydana çıkıp kendi cesur yürek olduklarını ispatlamıştı. Buzun üstünde çiçekleyen, “kızlardı”.

*“Dururken rüzgar yüzlere vurup,
Kar altından alıp şarkı yazdım-
Gözlerden damlayıveren
Seslerini damlaların”...*

Rüzgar estiğinde kardan şarkı yazan yazar yani şehit olan veya o zamanlarda karın altında gömülü kalan suçsuz gençleri hatırlatıyor ve o şarkının her sesi onların damlayan göz yaşı diyor. Aslında şarkı değil de “ağıt” olarak kullanmış olabilir. Çünkü soğuk günde kar altında kalan gençler için şarkı yazılabilir ama “ağıt” söylenmesi normal bir şeydir. Kar altında kalanların sesleri, göz yaşları “ağıt”la beraber bir şiir, şarkı olarak söylenebilir. Damlayan yaşın “sesini” bile kaleme alan yazar, duygusal bir şekilde yazmıştır.

*“Jeltoksanın meydanında
İnşaa ettik bembeyaz Namus ’u.
Baş kaldırdı, tabanında;
deccalların yattığı Hayal.”*

Jeltoksan meydanında, halkın, milletin, namusu, arı, geleceği için çekişen “Hayaller” artık gerçekleşmeye başladı yani hiç bir şeye bakmadan başlarını kaldırdılar. “Deccal” simgesi Sovyetlerin devlet başkanları veya milletvekillerine karşı söylenen kavramdır. “Deccal” aslında “haylaz, yaramaz” insanlara denir. İşte, yüksekte oturan, çalışan, kim varsa yani, halkın yaptıklarına tepki gösteren, acımayanlara bu ismi simge olarak almıştır. “Namus’u” da gerçek anlamda kullandığımızda olduğu gibi anlayabiliriz. Her şeyi riske atan gençler, yaptıklarından hiç utanıp pişman olmazlar, aksine bembeyaz Namus’un bayrağını yükseltir.

*“Güç verip kahraman genç kuşağa,
Şimşekleyen durdu mu Gökyüzü?!
Nur verip kabir – karanlığa
Biz idik tündik⁵ açan.”*

Genç kuşak - yenileme, olgunlaşma demektir. Yani, yetişen yeni nesildir. Gökyüzünden şimşekleyen gençlerdir. Demek, yiğitlere o zamanlarda güç kuvvet veren gökteki şimşekti. Şair burada Göküyüzü olarak olaya katılanlardan bahsetmiştir. “Sinirlenen, kızan” gençler birer şimşek olup çatmıştır. Sonra “fırtına” dindikten sonra kendine gelen, Gökyüzü artık nurunu saçar. Tündik açıldıktan sonra kabire, karanlığa kadar aydınlanmaya başlar. Ona sebep olan bu kahramanlardır denir.

*“Jeltoksanın yiğitleri
Halkı yine başlar mı öne?-
Gözlerdeki umutları
Eritti mi taşta dönen?..
“Azatlığın alevinde
Kıvılcım uçarsa bütün umut
Yatsın, halkım, gözünde
Jeltoksanda yankılanıp!..”*

Bu satırlarda; Jeltoksan’a katılan her biri bir yiğitti, bir kahramandı, ister bayan olsun bay olsun farketmezdir. Fakat herkes halkının hakkını savunan, öne süren bir damlalarıydı. Büyüklerin yapamadığı, söyleyemediği kelimeleri onlar söyleyebildiler, ellerinden geleni yapabildiler. Büyük atalarımızın, ninelerimizin taş olan, kalbini, taş olan göz yaşlarını tekrar eriten de bu gençlerdir.

⁵ Boz evin yukarısına güneşten veya yağmurdan korumak için konulan örtü ismidir.

O umutlar hiç ölmedi, kahramanlar ölse bile, sonunda kendi dediklerini yaptı ve azatlığın bayrağını, bağımsız ülkesinde astılar.

“Şarkımızı (şiiirimizi) biriktirip her gün,

Gelecek nesil devamını söylesinler:

Gözlerden Damlayan Şarkının

Söylenmediği nakaratını!..”

Bu satırlarda; Hatıraları, şiirleri, şarkıları “Jeltoksan’la” ilgili ne varsa, gelecek nesiller, söylesinler, unutmasınlar, hep hatırlasınlar, gözlerden damlayan şu acı yaşı, kanı, hep akıllarında tutsunlar, “benim söyleyemediğim şeyleri siz söyleyin” diye yazar şiirini bitiriyor.

Sonuç

Sovyetler Birliği’nde meydana gelen büyük çaptaki miting ilk defa Kazakistan’da olmuştur. 16 Aralık 1986 tarihinde Kazakistan’ın başkenti Almatı’da çıkan olay tüm Sovyetler Birliği’nde büyük yankı yaratır. Sovyet Dönemi’nde çeşitli olaylar, ayaklanmalar yaşansa da, onları gözüyle gören sanatçılar, yazarlar, şairler eserlerinde rahatça işleyememişlerdir. 1916’da olan büyük ayaklanma ve 70 yıldan sonra tekrarlanan büyük olaya kimileri siyasi açıdan kimileri ise edebi açıdan konu edinmişlerdir. Jeltoksan olayını büyük bir tema olarak işleyen şairler sesini tüm halka duyurmak istemişlerdir.

Çalışmada Kazak edebiyatında değerli, bazı şiirleri Türkiye Türkçesine aktarılan şairlerin şiirleri ele alınmıştır. Sadece şiirlerine değil onların genel olarak hayat hikayesine de değinilmiştir. Şairler şiirlerinde ünlem ve soru işaretleri sık sık kullanmışlardır. Onların bazıları kendi sorduğu soruya kendileri cevap verirken bazı soruları okura bırakmışlardır.

Çalışmada ismi geçen şairlerin şiirlerinin ortak ana noktaları şunlardır:

- Jeltoksan olayını anlatmaları
- Gelecek gençlere öğüt vermeleri
- Olaya katılan “gençlere” seslenmeleri
- İktidardan bahsetmeleri

Jeltoksan olayını edebi bir üslup şeklinde gelecek nesile iletmek yazarın büyük bir maksadı ise, bizimki bu şiirleri daha geniş açıdan okura iletmek amacımız olmuştur.

Kaynakça

- Aytmatov C. (2000). *Şahanov M. Kuz Başındaki Avcı'nın Çılgılığı*. Ankara: Tolkın Yayınları.
- Azap, S. (Mart 2017). Közkaman/Lik: İhanet Ve Kimlik Sorunsali. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 41, S. 104-117.
- Berdibayev, R. (1997). *Baykal'dan Balkan'a*. Ankara: Bilig Yayınları.
- Esdavlet, U. (2009). *Intık Zar*. Almatı, Kazakistan: Atamura Yayınları.
- Kara, M. & İbragim D. (2008). Uyanma Kavramı ve Kazaklar. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/7 Fall*.
- Nurjan, S. (2002). *Tan Kavuzın Jarğanda*. Almatı, Kazakistan.
- Ravşanov, E. (2006). *Bozanğa Bitken Boz Jusan*, Almatı: Altın Kor Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Söylemez, O. & Azap, S. (2016). *Türk Dünyası Edebiyatları Hikaye Çözümlenmeleri*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Şahanov, M. (2012). *Jeltoksan Epopeyası*, Almatı, Kazakistan: Almatı Yayınları.
- Şahanov, M. (2014). *Tört Ana*, Almatı.

Ağ Kaynakçaları

https://baq.kz/kk/news/asil_kazina_dereker/okitu-arkili-oristandiru-sayasati-49

<http://adebiportal.kz/>

Extended Abstract

The people of the Kazakh people, who were covered in ice, stormy, fiery, during the hard days of the war, have fought for more than three hundred years in freedom in the last five centuries. The last event of the people who always strive for justice and independence has been in the middle of the city of Almaty. This was the event in 1986, when the former name of Brejnev was on the current Respublika Square and in other cities.

On 16 December 1986, D. A. Konayev, the first secretary of the Central Committee of the Kazakhstan Compartment, was dismissed and replaced with G.V. Colbin is selected. The General Assembly meeting lasts only 18 minutes. This new configuration leads to the uprising of Kazakh youth in the country, which is waiting for great hope in democracy. The second day after the General Assembly meeting was passed, in the square in front of the Central Committee, to appeal to the decision taken at the meeting, workers and young students, etc. They are collected. In their banners, there were writings like "Every people should have their own head. They say that the president to be elected should be at least one of the Russian proxies living in Kazakhstan. G. V. Kolbin, who was faced with an unexpected situation, had to bring the deputies of the Central Committee together to stop the youth, appoints deputies. But they can't stop the emerging Jeltoxancers. In fact, the youth that emerged had a peaceful purpose. They did not think that they would struggle against a military force against them. But a military force was used. Those who came out with the slogans who said d Lenin's ideology is alive! La were punished. The reasons for the emergence of young people are varied. While some of them have been opposed to the show for years, they have come out with the slogan of siy defending their national honor as. But many were not against other nations and the Russian people. Until the evening of December 17, the participants did not cross the border and did not break the law in any way. In the meantime, what is to be said specifically, although there were many Kazakh young people in the square, among them there were young people of Russia, Ukraine, Uighur and other nations. The report by the Ministry of Interior at the time proves this. The event grew and became very difficult, caused by the deputies, party and state members who fled the political debate. So the security forces were allowed to use force. In the end, 2401 people of various nationalities were arrested during the incident. Almaty courts gave 326 young people the punishment of governorship, 99 young people were brought to court following the penal code, two young people were sentenced to death. Only 25 students from the Karagandı University were expelled from the Communist Party and 11 were expelled from the University. However, these are only the figures stated in

the official reports. In fact, many more young people were killed and many students were expelled from the university. K. Riskulbekov, a student of Almaty Institute of Architecture and Construction, died in prison. Schoolgirl L. Asanova died mysteriously. Such painful examples are not few.

Nowadays, the reflection of Jeltoksan on Kazakh literature has started to be examined not only politically but also in literary terms. Although there were various incidents and rebellions in the Soviet Era, artists, writers, poets who saw them in the eyes of them could not process them easily. The great uprising that took place in 1916 and the big event that took place after 70 years, some of them from a political point of view, and from a literary point of view. The poets who acted as a great theme for the Jeltoksan event wanted to publicize their voice.

The poems of other poets in the study continued in this way. The main points of the poems of the poets mentioned in the study are as follows:

- Explaining the December event
- Giving advice to future youth
- Addressing young people who participated in the event
- Speaking of power

It is the purpose of the author to convey the "December" event to the next generation in the form of a literary way, while our aim is to convey these poems to the reader from a wider perspective.

The purpose of this event Jeltoksan is not work politically and socially from the literary point of view, to promote Turkey and Turkish readers and attract the attention of researchers to this issue.